

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Хмельницька обласна державна адміністрація
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Хмельницька міська організація Національної спілки краєзнавців України

ДУХОВНІ ВИТОКИ ПОДІЛЛЯ: ОСВІТА, НАУКА І КУЛЬТУРА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ (до 85-річчя утворення Хмельницької області)

*Матеріали
XII всеукраїнської науково-практичної конференції*

м. Хмельницький,
20 вересня 2022 р.

Хмельницький – 2022

УДК 7:93(477.43/44)(063)
ББК 85.03(4Укр–4Хме), 215.1
Д 85

*Друкується за рішенням вченої ради
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 13 від 21 грудня 2022 р.)*

Д 85 Духовні витоки Поділля: освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 85-річчя утворення Хмельницької області): матеріали XII всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 20 верес. 2022 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. 340 с.

Редакційна колегія: *Голова – Шоробура І.М., ректор ХГПА, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент НАПН України, д.пед.н., професор; заступники голови – Галус О.М., проректор з наукової роботи ХГПА, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член Української академії акмеологічних наук, д.пед.н., професор; Телячий Ю.В., в.о.ректора Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, д.і.н., професор, заслужений працівник культури України; члени редколегії – Адамський В.Р., доцент кафедри суспільних дисциплін ХГПА, к.і.н., доцент; Берека В.Є., професор Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, д.пед.н., професор; Біницька О.П., проректор з економічних питань ХГПА, к.е.н., доцент; Блажевич Ю.І., доцент кафедри суспільних дисциплін ХГПА, к.і.н., доцент; Діденко З.О., голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта»; Єсюнін С.М., провідний науковий співробітник Хмельницького обласного краєзнавчого музею, к.і.н.; Завальнюк О.М., професор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, д.і.н., професор; Зданевич Л.В., завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик ХГПА, д.пед.н., професор; Машкіна Л.А., помічник ректора ХГПА, к.пед.н., доцент; Пісоцька Л.С., декан факультету дошкільної освіти та психології ХГПА, к.пед.н., доцент; Поліщук О.С., проректор з науково-педагогічної роботи ХГПА, д.філос.н., професор; Прокопчук В.С., краєзнавець, д.і.н., професор; Дарманська І.М., декан факультету початкової освіти та філології ХГПА, д.пед.н., доцент; відповідальний редактор – Кришук Б.С., начальник наукового відділу, доцент кафедри педагогіки ХГПА, к.пед.н., доцент.*

Рецензенти:

Григоренко О.П. – д.і.н., професор (м.Хмельницький)

Комарницький О.Б. – д.і.н., професор (м.Кам'янець-Подільський)

© Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2022

© Кравчук К.Г., художнє оформлення, 2022

© Автори статей, 2022

ЗМІСТ

Віктор АДАМСЬКИЙ, Богдан КРИЩУК, Валентина КРИЩУК ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ НА ПРОСКУРІВЩИНІ У 1917 р.....	10
Юрій БЛАЖЕВИЧ, Надія БАЛАБУСТ МІЖНАРОДНА ПАРТНЕРСЬКА СПІВПРАЦЯ ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	19
Катерина БУРДУВАЛІС ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991-2021 рр.).....	43
Анастасія ВЕРМІНСЬКА ПРОСКУРІВСЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ УЧИЛИЩЕ У 1945-1953 рр.: СТРУКТУРА, НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, МАТЕРІАЛЬНА БАЗА.....	50
Олександр ГАЛУС, Сергій ЄСЮНІН ПОЛЬСЬКА ДОБА МІСТА ПРОСКУРОВА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ: КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ.....	61
Вадим ГРИГОРЕНКО, Олександр ГРИГОРЕНКО УТВОРЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ТА ПЕРШІ РОКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ (ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ) ОБЛАСТІ.....	67
Руслан ГУРАК, Юрій ТЕЛЯЧИЙ УКРАЇНСЬКІ ДІТИ ЗА КОРДОНОМ: ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	96
Людмила ДИТИННИК ПОПОВНЕННЯ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ ПРИВАТНИМИ КОЛЕКЦІЯМИ НАУКОВЦІВ.....	103
Сергій ЄСЮНІН СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН НОВОУТВОРЕНОЇ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	110
Костянтин ЗАВАЛЬНЮК ЦЕРКОВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ АРХІЄПІСКОП МОДЕСТ (ДАНИЛО СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ).....	116
Олександр ЗАВАЛЬНЮК КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ 1918-1920 рр. В ІСТОРІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	125
Liudmyla ZAKRENYTSKA DEVELOPING THE 21ST CENTURY KEY COMPETENCES REGARDING LEARNING DOMAINS WITHIN NATIONAL AND INTERNATIONAL COMPETENCE FRAMEWORKS.....	136
Володимир ЗАХАР'ЄВ /ІЗ ВАТРАЛІВ/ ОСВІТА У «МИНЬКОВЕЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ».....	142
Юрій ЗЕМСЬКИЙ ПОЛІТИЧНО-АПТАЦІЙНА ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПАТРІОТІВ З ПОДІЛЛЯ НАПЕРЕДОДНІ ТА В ЧАС СІЧНЕВОГО ПОВСТАННЯ 1863-1864 РОКІВ.....	152
Лілія ІВАНЕВИЧ НАШИВНІ ТА НАБИВНІ ПРИКРАСИ В ОЗДОБЛЕННІ НАРОДНИХ СТРОЇВ УКРАЇНЦІВ ПОДІЛЛЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.).....	169

Ольга КОБИЛЯНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПРОСКУРІВСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УЧИЛИЩІ В 1945–1953 РОКАХ.....	199
Олександр КРАВЧУК ЧЕХОСЛОВАЦЬКИЙ ДИПЛОМАТ ВАЦЛАВ ПРСА.....	208
Світлана МАРКОВА, Світлана МИХАЙЛОВА ДИСКУРС ПРО УНР, СИСТЕМУ НАЦІОНАЛЬНИХ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ФУНДУВАННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ТЕХНІКУМУ.....	215
Леонід МІСІНКЕВИЧ РОКИ ПОДВИЖНИЦТВА ТА ЗДОБУТКІВ (ДО 30-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА).....	220
Микола ОЛІЙНИК МІСЦЕ ПОДІЛЛЯ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ СОВІТЬКОЇ ВЛАДИ В 1920-х рр.....	245
Йосип ОСЕЦЬКИЙ МИКОЛА ДАРМАНСЬКИЙ – ДЕРЖАВНИК, ОСВІТЯНИН, УЧЕНИЙ: ФОРМУВАННЯ ДУХУ ОСОБИСТОСТІ В ДИТЯЧІ І ЮНАЦЬКІ РОКИ.....	252
Володимир ОСТРОВИЙ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВИХІДЦІВ ВОЮЮЧИХ ДЕРЖАВ НА ПРИКЛАДІ РОДИНИ НІМЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ РЕТЦ.....	264
Віктор ПРОКОПЧУК МИХАЙЛО КОСТЯНТИНОВИЧ ЧЕКМАН: РОЛЬ І МІСЦЕ В ІСТОРІЇ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ.....	269
Тетяна СЕВЕРІНА АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	277
Сергій СЕМЕНЧУК ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕЛЖИНЕЦЬКОГО ГОРОДИЩА БОЛОХІВСЬКОЇ ЗЕМЛІ.....	282
Любов Сердунич СТАРА СИНЯВА. ДО ІСТОРІЇ ОЙКОНИМУ.....	293
Валентина СЛЮЗКО ОБРАЗ РІДНОГО КРАЮ В ТВОРЧОСТІ ПОДІЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.....	300
Анатолій ТРЕМБІЦЬКИЙ НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА РИНДИКА.....	304
Катерина ЧАБАН ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	320
Василь ЧЕРНЯК ВІТОЛЬД КЛІНГЕР – ПОЛЬСЬКИЙ АКАДЕМІК З ПОДІЛЛЯ.....	328
Інна ШОРОБУРА, Олеся ДОЛИНСЬКА ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	333

ПРОСКУРІВСЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ УЧИЛИЩЕ У 1945–1953 рр.: СТРУКТУРА, НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, МАТЕРІАЛЬНА БАЗА

У повідомленні аналізується процес відновлення навчання у Проксурівському педагогічному училищі у післявоєнний період, уособлений з добою пізнього сталінізму. Характеризується структура навчального закладу, специфіка в організації освітнього процесу, матеріально-побутові потреби та фінансові можливості для забезпечення нормального функціонування інституції.

Ключові слова: педагогічне училище, Проксурів, навчальний процес, матеріальна база, викладачі, учні.

Тяглість традиції підготовки працівників освіти в Проксурівському педагогічному училищі ведеться від 1921 року, коли була організована педагогічна школа в місті Проксурові. Заклад проходив складні та доволі суперечливі етапи свого становлення і розвитку. З педагогічної школи він реорганізовувався у вищі трирічні педагогічні курси, а потому в чотирирічний педтехнікум ім. Тараса Шевченка [1, с. 15].

У пропонованому повідомленні ставиться за мету проаналізувати структуру, матеріальну базу та систему організації навчального процесу в Проксурівському педагогічному училищі за роки пізнього сталінізму.

У березні 1944 року радянські війська звільнили Поділля від німецьких загарбників і на порядку денному досить гостро постало питання щодо відновлення навчального процесу у школах області. Задля повноцінного його вирішення, крім розв'язання інших проблематик, необхідно було мати підготовлених вчителів. Частково це питання покривалося організацією Кам'янець-Подільським обласним відділом народної освіти річних курсів з підготовки вчителів початкових класів, історії та географії для потреб семирічної школи [2, с. 342].

Однак цього було вкрай недостатньо. Тому партійно-радянським керівництвом області було ініційовано відновлення діяльності у Проксурові педагогічного училища. Його першим директором призначили Олександра Григоровича Кучера, а з

листопада 1945 р. цю посаду посів Дмитро Пимонович Мамон.

Для навчального корпусу педучилищу передали приміщення школи № 2 на вулиці Т. Шевченка № 1. Двохповерховий будинок містив 9 навчальних кімнат, у 6 з яких розміщувалися педагогічний, мовно-літературний, природничий і фізичний кабінети. 3 класні кімнати були пристосовані під гуртожиток, у якому протягом року проживало біля 130 слухачів. Ще 44 слухача жили на приватних квартирах. Фізкультурний кабінет містився в окремій прохідній кімнаті, яка не відповідала вимогам навчання. Військового кабінету при училищі не було взагалі. Їдальня педучилища, яка належала Проскурівському тресту столових і ресторанів, розміщувалася в підвальному приміщенні [3, арк. 1].

У 1945-46 роках був сформований педагогічний колектив, але оскільки він був невеликий (викладачів одного фаху не більше 2-х), створити окремі методичні комісії можливості не було. Єдиною формою методичної роботи була робота педагогічної ради і виробничої наради [3, арк. 2].

На якість засвоєння слухачами програмового матеріалу негативно впливала низька підготовка слухачів, особливо з російської мови і літератури. Окремі учні зовсім не володіли російською мовою. Катастрофічно не вистачало підручників із навчальних дисциплін, траплялися випадки, коли один підручник з мови чи математики обслуговував 15-20 учнів. Важкою була ситуація і з наочним приладдям, якого на початку року не було взагалі. В процесі навчання учні разом з учителями виготовляли наочне приладдя самостійно, також було придбано частину географічних та історичних карт, деяке приладдя з фізики та для військового кабінету. Низьке матеріальне забезпечення з музики не могло задовільнити навчальних потреб – педучилище мало лише 2 скрипки [3, арк. 5].

У зв'язку з тим, що переважна кількість слухачів була відірвана від школи протягом 4-5 років, частина з них репатрійована з німецької неволі, колектив училища поставив перед собою головним завданням політвиховну роботу серед слухачів. Зрозуміло, що ця ділянка праці могла базуватися лише на засадах жорсткого марксистсько-ленінського монізму. Відтак слухачі мали можливість слухати лекції, присвячені «великим дням Жовтневої революції», «Дню Сталінської Конституції», «роковинам смерті

Володимира Леніна» Червоній армії тощо [4, арк. 12].

У 1946-47 навчальному році училище було переведене на двозмінне навчання. Матеріальна база поповнилась приміщенням колишньої школи № 8 по вулиці Карла-Маркса № 148, яке звільнили під гуртожиток. Проте ситуація із розселенням слухачів залишалася складною. Через велику скупченість слухачів неможливо було забезпечити нормальні санітарно-гігієнічні умови. Внаслідок цього почасти виникали захворювання на коросту [5, арк. 2]. Ситуація покращилась лише у листопаді 1948 року, коли міська рада дозволила педучилищу зайняти під гуртожиток ще один колишній шкільний будинок по вул. Карла Лібкнехта № 80 площею 186 кв. м., де було розміщено 111 слухачів. Одержання будинку також дало можливість звільнити класні кімнати основного корпусу, які були зайняті під гуртожиток, і з 20 листопада 1948 року навчальний заклад перейшов на заняття в одну зміну [6, арк. 6].

Аналізуючи успішність слухачів, слід зазначити, що найбільша кількість незадовільних оцінок за перше півріччя 1946-47 навчального року припадає на мови, зокрема російську. Мова слухачів вирізнялася шаблонністю, обмеженістю, невеликим запасом слів, зустрічалося багато діалектів та слів-паразитів. Незадовільними були й знання слухачів із літератури, оскільки в бібліотеці педучилища майже повністю були відсутні художні тексти.

У викладанні арифметики певні труднощі викликав той факт, що переважна більшість слухачів нового набору погано володіла математичною термінологією, залежністю між компонентами і результатами дій, зміною результатів дій у зв'язку зі зміною компонентів. Натомість програмовий матеріал з історії слухачі засвоїли на задовільному рівні. Вони знали історичні події за навчальною програмою, історичних діячів, могли дати оцінку історичним подіям, розуміли суспільно-економічні формації, які охоплював програмовий матеріал [5, арк. 17-20].

Професійну підготовку педагогічних працівників у Проскурівському педучилищі забезпечував колектив з 27 викладачів, із яких з вищою освітою було – 20, з незакінченою вищою – 3 та із середньою – 4. На початку 1948-49 навчального року склад викладачів поповнився викладачем російської мови та

літератури К. Ю. Мамченко та двома викладачами музики й співів – Г. Ю. Шульгіним та П. М. Лопатіним [6, арк. 11].

За два роки в навчальному закладі уже були створені предметно-методичні комісії викладачів мови, літератури, математики, співів і музики. З решти предметів цього досягти не вдалося, позаяк дисципліну представляв лише один викладач. Предметні методичні комісії розглядали календарні плани, заслуховували доповіді.

Особлива увага приділялася взаємовідвідуванню уроків та проведенню відкритих занять. Зокрема, вчителі мали змогу побувати на уроках досвідчених колег – Дибського, Гелібтермана, Кліга та інших. Також на початку 1948-49 навчального року в педучилищі було проведено шість відкритих уроків: 2 з української мови, 2 з російської мови, один з української літератури, один з арифметики, з наступним обговоренням їх на методичному об'єднанні [7, арк. 38-39].

Управління в справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР та Міністерства освіти УРСР зобов'язали дирекцію, парторганізацію і весь колектив педучилища докорінно поліпшити роботу навчального закладу у 1948-49 навчальному році в справі комуністичного виховання підростаючого покоління.

Рішення ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з ідеологічних питань, ухвали XVI з'їзду КП(б)У – чітко визначили напрям і зміст всієї політмасової роботи педучилища. В центрі уваги викладачів стояла боротьба за більшовицьку ідейність в навчально-виховній роботі, рішучий спротив будь-яким проявам ворожої ідеології в педагогічному процесі – «низькопоклонства перед іноземщиною, буржуазним націоналізмом і безрідним космополітизмом», за оволодіння теорією марксизму-ленінізму і піднесення ділової кваліфікації [6, арк. 2].

На кожний місяць складався графік консультацій для викладачів позаштатними консультантами міського комітету КП(б)У. Один раз на місяць проводились теоретичні співбесіди на теми творів В. І. Леніна: «Хто такі друзі народу і як вони воюють проти соціал-демократів», «Дві тактики соціал-демократів в демократичній революції» та ін. [7, арк. 16].

Пропаганда більшовицької політики соціалістичних перетворень здійснювалась через політвиховну та позакласну

робота слухачів, в основу якої були покладені рішення ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань, постанови партії та уряду про виконання плану відбудови й розвитку народного господарства, піднесення культури землеробства й тваринництва, розвитку науки й культури. Вся робота була підпорядкована одній меті: «виховати радянських вчителів, безмежно відданих народові, партії Леніна-Сталіна, радянських патріотів, самовідданих будівників комунізму» [7, арк. 18].

Політінформації проводилися один раз на тиждень вихователями класу до початку занять. На це відводилося 45 хв. Один раз на місяць для слухачів проводились лекції силами викладачів та через товариство з розповсюдження політичних і наукових знань. Теми для аналізу були такими: «Про міжнародне становище», «Країни нової демократії», «Хто такі космополіти» [6, арк. 30].

До ювілейних дат і революційних свят проводилися цикли бесід по групах, урочисті збори з доповідями та присвяченою художньою частиною. З особливою помпезністю відзначали 31-шу річницю Жовтня, 30-ту річницю ВЛКСМ, день Сталінської Конституції, день народження Й. В. Сталіна, день Радянської Армії, Перше Травня [7, арк. 29].

Слухачі педучилища приймали участь в міських демонстраціях, відвідували лекції, що їх організовував ЦК ЛКСМУ для молоді міста. Для насичення освітнього простору ідеологічним складником проводились культпоходи в кіно на картини: «Молода Гвардія», «Повість про справжню людину», «30 років ВЛКСМ», «В. І. Ленін», «Зустріч на Ельбі»; в театр на постановку «Як гартувалася сталь» М. Островського [7, арк. 31]. Для підвищення політично-ідейного рівня в педучилищі за 1950-51 навчальний рік двічі було оголошено конкурс на крашу стінгазету, перший до жовтневих свят, другий – першотравневих.

Комсомольська організація педучилища на 1948-49 навчальний рік налічувала в своєму складі 183 члени. Протягом року до комсомолу було прийнято ще 35 слухачів [7, арк. 35]. На 1950-51 навчальний рік число комсомольців зросло до 288 [8, арк. 47]. В основу своєї роботи комсомольська організація, керуючись рішеннями XVI пленуму ЦК ВЛКСМ, поставила комуністичне виховання молоді, дієву допомогу дирекції в навчально-виховній

роботі. Засідання комітету та курсових бюро проводились двічі на місяць; загальні комсомольські збори один раз в квартал, курсові та групові збори щомісяця.

У 1950-51 навчальному році було обладнано педкабінет, виготовлені наочні приладдя з педагогіки, психології, історії, конституції, мови, арифметики, фізкультури, музики. Крім педкабінету, в училищі функціонував фізичний, природничий, фізкультурний, математичний та музичний кабінети [8, арк. 32].

Свого фізкультурного залу педучилище не мало, тому було орендовано зал добровільного спортивного товариства «Спартак». Він був просторим та відповідав вимогам навчання фізкультури. Однак він знаходився за півтора кілометра від навчального корпусу, а відтак слухачі витрачали багато часу на переходи.

Для бібліотеки училище спеціального залу не мало. Остання розміщувалась в одній із класних кімнат. В читальному залі було відведено 11 кв. м. для зберігання книжок. Книжковий фонд бібліотеки на кінець 1949-50 навчального року становив 12416 примірників. Для порівняння, у 1946-47 навч. р. на зберіганні було 2133 примірники книг, у 1947-48 навч. р. – 4460, у 1948/ 49 – 4988. Отже, найбільше було придбано літератури, особливо методичної та підручників, у 1950-51 навчальному році. Літературу одержано через Книготорги Москви, Києва та Проскурова [8, арк. 5]. В цьому ж навчальному році ЦК спілки початкових і середніх шкіл відпустив 5000 крб. на обладнання червоного кутка для студентів. В найбільшій класній кімнаті було створено читальний зал. Він був обладнаний стільцями, шафами та диванами. Крім того, для читальні було придбано радіоприймач і патефон. В такий спосіб для студентів було створено умови для відпочинку [8, арк. 4].

Відповідно до наказу в. об. Міністра освіти О. М. Філіпова від 7 вересня 1948 р. «Про стан викладання біологічних дисциплін у педагогічних вишах і школах УРСР та про заходи докорінного поліпшення викладання біологічних наук у світлі рішень IV сесії Всесоюзної академії с/г наук ім. В. І. Леніна і рішення наради наукових працівників Міністерства освіти», викладачі біології поставили своїм завданням теоретичний матеріал з природознавства закріплювати на практиці. Задля цього була організована пришкільна ділянка площею 500 кв. м. Всі слухачі були поділені на ланки, кожна з яких висаджувала та доглядала

певні рослини [7, арк. 8-9].

Найкращу успішність слухачів у 1950-51 навчальному році забезпечували викладачі Д. М. Кліг, Р. С. Манденблат – викладачі математики, Г. І. Гелібтерман, О. П. Равицька – викладачі української мови, Р. Л. Горностанська – викладач історії, С. С. Черемко – викладач анатомії і фізіології, О. Д. Нагайчук – викладач хімії, П. М. Гудзь – викладач фізики, Л. Ф. Вишнівська – викладач педагогіки і психології. Слухачі, які навчалися у цих викладачів, добре засвоїли програмовий матеріал. Відповіді їх завжди були глибокі, змістовні та логічно осмислені [8, арк. 8].

Із року в рік у педучилищі прослідковувалась позитивна динаміка щодо збільшення студентського загалу. Якщо на 1945-46 навчальний рік кількість студентів стаціонарної форми навчання становила 262 слухача, то у 1950-51 навчальному році їх було уже 380. Для збереження контингенту колективом педучилища систематично проводилися певні заходи, зокрема, викладачі працювали з невстигаючими слухачами і тим самим запобігали відсіюванню через неуспішність; покращувались матеріально-побутові умови в гуртожитках; надавалась систематично матеріальна допомога слухачам через профспілкову організацію; з кожним слухачем, який планував залишити навчальний заклад, проводилися індивідуальні бесіди класним вихователем, завучем та директором; проводилось листування з батьками [8, арк. 14].

Велика увага в училищі приділялася розвитку художньої самодіяльності. В другому півріччі 1950-51 навчального року було запрошено нового керівника співів та хору В. О. Зайгермана, який зумів прищепити слухачам любов до музики. Того ж року в училищі був підготовлений хор із 120 студентів, танцювальна група із 20 слухачів, оркестр народних інструментів із 30 осіб. Для покращення роботи народної самодіяльності було введено обов'язкові дві години занять на тиждень. По вівторкам та четвергам займався училищний хор. Крім того, слухачі навчального закладу систематично приймали участь у зведеному хорі міста під час свят [8, арк. 46].

Для удосконалення кваліфікації слухачів з окремих предметів в училищі було створено предметні гуртки. Протягом 1948-49 навчального року працювали такі гуртки: історичний, педагогічний, літературний, природничо-географічний, струнний,

хоровий, у 1950-51 навчальному році до них додалися математичний, гімнастичний, фізичний та фотографічний. Кожний слухач міг працювати тільки в одному предметному гуртку і в одному із гуртків художньої самодіяльності. За визнанням адміністрації навчального закладу найкраще працювали літературний (керівник Г. І. Гелібтерман), математичний (Д. М. Кліг) та фізичний гурток (П. М. Гудзь) [8, арк. 48-49].

У серпні 1951 р. педучилищу було передано будинок колишньої синагоги по вулиці Пекарській № 8, який пристосували під спортивний зал.

Порівняно з минулими роками покращилися умови проживання слухачів в гуртожитках. Їх забезпечували ліжками та постільною білизною. Дві кімнати відвели під побутові потреби. З метою забезпечення виконання санітарно-гігієнічного мінімуму в гуртожитках, дирекція училища оголосила конкурс на кращу кімнату.

Продовжував зростати книжковий фонд бібліотеки. У 1951-52 навчальному році він становив 13215 примірників, у 1952-53 – 15232. Проте залишалася актуальною проблема незадовільного забезпечення бібліотеки окремими підручниками з анатомії й фізіології людини для педучилищ фізвиховання, з спецпредметів фізвиховання, з історії педагогіки, психології тощо [9, арк. 5].

В 1949 році Проскурівське педагогічне училище було реорганізоване в училище фізичного виховання. Проте, матеріальна база, враховуючи специфіку училища фізичного виховання, не задовольняла якісного виконання навчального плану і програм. В училищі були відсутні спортивні зали – ігровий і гімнастичний, спортивні площадки, спортивні городки, водний басейн, бігові доріжки.

Заняття із спеціальних предметів, спортивної і художньої гімнастики, спортивних і рухливих ігор, легкої атлетики, плавання проводилися в різних місцях, орендованих училищем. Навчальний заклад також незадовільно забезпечувався спеціальним обладнанням і спортивним інвентарем: перекладинами, брусами, булавами, матами, лижами, коньками [9, арк. 6].

Викладачі педучилища були охоплені марксистсько-ленінським знанням. 12 із них навчалися в вечірньому університеті марксизму-ленінізму. 5 викладачів (Гончарук, Горностанська, Вишнівська,

Дзіно, Галкін) успішно закінчили вечірній університет. Частина викладачів самостійно вивчали працю Й. В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», на тему якої в училищі було проведено 3 теоретичних конференції. З метою підвищення рівня педагогічних знань викладачів було організовано заслуховування доповідей на педагогічні теми на засіданнях предметних комісій [9, арк. 24]. Активно працювала секція класних керівників, яка провела 10 засідань і розглянула низку питань. Серед них «Аналіз планів виховної роботи на перше півріччя», «Вивчення матеріалів XIX з'їзду партії з слухачами в групах», «Методи вивчення слухачів в училищі і на дому», «Робота класного керівника по керівництву роботою комсомольської групи» та ін. [9, арк. 26].

У серпні 1952 року посаду директора училища посів Федір Григорович Гончарук. Головним завданням директора стало вивчення і перевірка якості навчання з кожного предмету. В справі контролю за роботою викладачів він застосовував такі форми, як відвідування окремих уроків, загальна перевірка навчально-виховної роботи викладача. Кожен відвіданий урок аналізувався і зауваження записувались в окремий зошит, спеціально відведений на кожного викладача. Після відвідування уроку велась особиста бесіда з викладачем, в якій вказувалось на позитивні і негативні сторони уроку або ряду уроків і давались поради. Така форма роботи давала можливість вивчати досвід кращих, досвідчених викладачів і надавати допомогу молодим. За навчальний рік директором училища було відвідано і проаналізовано 187 уроків [9, арк. 31].

Весняна екзаменаційна сесія 1952-53 навчального року показала значне поліпшення стану грамотності слухачів з української мови, задовільні знання граматичних правил і законів, уміння виконувати граматичний розбір.

Переважає більшість слухачів добре засвоїла програмний матеріал з історії СРСР. Натомість незадовільні знання слухачі показали із курсу педагогіки. Причиною тому слугувало не належне викладання, відірване від життя школи. Особливо поганими були знання слухачів з розділу піонерської роботи [9, арк. 13].

Невисокі показники були і з спеціальних предметів – гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор. Особливо важко

слухачами засвоювався теоретичний матеріал. Це пояснювалося, в першу чергу, малодосвідченістю більшості викладачів цих предметів, вони працювали лише по 1-2 роки. До того ж методичної літератури, яка б висвітлювала досвід викладачів із спеціальних предметів практично не було.

Втім, у 1952-53 навчальному році 60 слухачів склали державні екзамени і рішенням Державної кваліфікаційної комісії їм було присвоєно звання вчителя фізичного виховання 5-7 класів семирічної і середньої школи [9, арк. 15].

Окрім класних занять із спеціальних предметів, в позаурочний час проводилась секційна робота серед слухачів педучилища. Працювали секції з легкої атлетики, лижного спорту, гімнастики, спортивних ігор, фехтування, штанги, мотокружок, стрількова секція.

Слухачі педучилища брали участь в міських та обласних змаганнях. Зокрема, на першій обласній профспілковій спартакіаді студент педучилища Перехрестюк побив рекорд області по прижках з шестом і встановив новий рекорд з результатом 3 м 15 см, слухач Супрун зайняв перше місце з бігу на 400 м і став чемпіоном області 1951 р. [9, арк. 69].

У 1951-52 навчальному році було вперше організовано секції по акробатиці і художній гімнастиці. В них навчалось 85 слухачів. Цього ж року 176 слухачів училища взяли участь в загальних змаганнях з легкої атлетики УРСР. В результаті змагань вони зайняли I місце і були нагороджені призом міського комітету в справах фізкультури і спорту [8, арк. 38-40].

Всього підготовлено по училищу за 1951-1952 навчальний рік – 101 слухач по III розряду, 10 слухачів по II розряду і 41 по юнацькому розряду [8, арк. 40]. Ці показники покращились у 1952-53 навчальному році – 142 слухачі отримали III розряд, 19 – II розряд та 96 – юнацький [9, арк. 18].

Проскурівське педучилище здійснювало підготовку вчителів-старших піонервожатих. На відділі у 1950-51 навчальному році навчалось 55 слухачів III-IV курсів. В групах проводилась робота із виховання слухачів, систематично читались політінформації. Раз на місяць виходили газети «Старший вожатий», «Вожатий». За навчальний рік були прочитані лекції та проведені бесіди в класах на теми: «Про дружбу і товаришування», «Про педагогічну діяльність Макаренка», «Про наступний перехід від соціалізму до

комунізму», «СРСР – оплот народів в боротьбі за мир і безпеку» [8, арк. 71].

Таким чином, у 1945 р. Проскурівське педагогічне училище відновило свою роботу. Це був неймовірно важкий час для нормальної організації навчального процесу. Не вистачало найнеобхіднішого – книг, підручників, знарядь, власне самої площі для проведення занять. Однак поступово фінансові та матеріально-побутові проблеми вдавалося долати, що позитивно позначалося на організації навчального процесу. Натомість доба пізнього сталінізму вирізнялася великою присутністю ідеологічного складника, що наскрізь наповнювала собою увесь навчальний матеріал. Марксистсько-ленінською ідеологією також була насичена уся виховна робота в навчальному закладі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дарманський М. М., Телячий Ю. В., Шумлянська Л. Ф. 80 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницького педучилища, педколеджу, гуманітарно-педагогічного інституту. Хмельницький: Поділля, 2001. 132 с.

2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область / ред. рада вид.: В. Г. Кремінь (гол.) та ін.; редкол. тому: О. М. Завальнюк (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2010. 447 с.

3. Хмельницький міський архів. Ф. «Проскурівське педагогічне училище», оп. 1, спр. 2, 25 арк.

4. Там само, спр. 3, 15 арк.

5. Там само, спр. 8, 27 арк.

6. Там само, спр. 19, 31 арк.

7. Там само, спр. 18, 51 арк.

8. Там само, спр. 30, 85 арк.

9. Там само, спр. 54, 35 арк.